

Christologické kramářské písně a vstup do manželství (na příkladu Moravy a Slezska)

Věra Frolcová – Kateřina Smyčková

DOI: 10.62800/NR.2026.3.03

Christological Broadside Ballads and Entry into Marriage: The Case of Moravia and Silesia

The study deals with the oral and literary tradition of Christological broadside ballads in the wedding repertoire of Moravia and Silesia. The subject is both wedding broadside ballads with Christological motifs and other Christological songs transferred to the wedding. The research is conceived from the perspectives of ethnomusicology, literary history and hymnology. The analysis of the wedding repertoire presents the broadside ballad as a medium that catechetically developed the concept of marriage and which transferred elements of Baroque spiritual lyrics into the oral tradition of the 19th and first half of the 20th centuries. Broadside ballads have successfully taken over the function of the bearer of the wedding repertoire since the 18th century; weddings and oral traditions supported some Christological songs until the production of broadside songs no longer existed. The reception is characterized by regional variability of tunes and a common wedding note.

Key words: Czech broadside ballad, Christological song, religious song, wedding song, scriptuality and orality, baroque prolongation in the 19th century

Acknowledgement: Studie je finančně podpořena Grantovou agenturou České republiky (GAČR), grant č. 25-15545S s názvem Christologické kramářské písně v ústní tradici / Christological Broadside Ballads in oral tradition.

Contact: PhDr. Věra Frolcová, CSc., Etnologický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i., Veveří 97, 602 00 Brno; e-mail: frolcova@eu.cas.cz; ORCID: 0009-0009-5592-3447

Mgr. Kateřina Smyčková, Ph.D., Ústav českého jazyka, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Arna Nováka 1, 602 00 Brno; e-mail: katerina.smyckova@seznam.cz; ORCID: 0000-0002-4569-9420

Jak citovat / How to cite: Frolcová, Věra – Smyčková, Kateřina. 2026. Christologické kramářské písně a vstup do manželství (na příkladu Moravy a Slezska). *Národopisná revue* 36 (3): 193–206. <https://doi.org/10.62800/NR.2026.3.03>

Zpěv o venkovských svatbách přitahoval pozornost zvláště pro množství lidových obřadních písní, které je provázely nebo vyjadřovaly klíčové motivy svatebního obřadu (Elscheková 1997; Važanová 2010). Stranou odborného zájmu zůstaly kramářské písně (Traxler 2007: 427–430); popisy svateb zmiňují písně o Adamovi, Theofilovi, o svatbě v Káni Galilejské a další kramářské písně, které volně přenášely lidové muziky i jednotlivci při svatebních oslavách. Etnografické a etnomuzikologické prameny 19. a 20. století zaznamenaly také kramářské písně v závazných částech svatebního obřadu, jako

bylo loučení nevěsty, udělení rodičovského požehnání a hostina. V těchto částech svatby, které se odehrávaly mimo církevní obřad a prostor, se vedle lidových písní vyskytují také christologické písně,¹ které identifikujeme jako kramářské písně. Jen některé z nich byly v titulu přímo určeny ke svatbě a pro novomanžele. Další však nevznikly jako svatební, ale jako písně k slavnosti posvěcení chrámu i k jiné příležitosti (velikonoční); svojí funkcí v ústním podání se staly svatebními písněmi. Předmětem článku jsou zástupci obou skupin kramářských písní v orální tradici – jednak svatební kramářské písně

s christologickými motivy, jednak jiné christologické kramářské písně přenesené do svatby. Z toho vychází hypotézy o funkčním a významovém posunu od duchovní písně k písni svatební; o proměně duchovního kontextu v komunikaci rodiny při vzniku nového manželství.

Studie je případovou sondou v regionech Moravy a Slezska. Pramenným východiskem jsou notované záznamy kramářských písní z ústního podání,² popisy svateb a hymnografické prameny (kramářské tisky, rukopisné a tištěné kancionály). Zápisy z ústního podání zachytily pozdní fázi recepce kramářských písní. Opírají se o paměť a vzory tištěné kramářské produkce; některé z nich procházejí i dalšími tištěnými a rukopisnými médii. Náleží do širší kategorie lidových duchovních písní, které pojímáme v souladu s hymnologickým bádáním jako písně laické náboženské obce ve vernakulárním jazyce (Kouba 2007: 481). Konceptci článku tvoří následující východiska: 1. orální tradice christologických kramářských písní ve svatebním repertoáru; 2. stabilita či proměny textů a nápěvů písní ve funkci svatebních písní; 3. vztahy ústního podání ke kramářským tiskům a dalším médiím. Uplatňujeme synchronní analýzu a historický retrospektivní pohled na úlohu a mediální prostor písní. Výzkum je pojat z hledisek etnomuzikologie, literární historie a hymnologie. Z této perspektivy klademe základní otázku: Jakým způsobem kramářská píseň ovlivnila podobu lidového svatebního obřadu na Moravě a ve Slezsku? Výzkum přispívá také k obecnějším otázkám české kramářské písně jako média křesťanské víry ve venkovském prostředí a postavení kramářské písně v dobových médiích lidové duchovní písně.

Svatba a manželství v lidové duchovní písni a kramářské produkci

Uplatnění lidového zpěvu při kostelním obřadu samotným mělo zřejmě velmi omezené možnosti. V katolické církvi byla až do druhého vatikánského koncilu oficiálním jazykem latina. Lidový zpěv při mši byl od 16. století tolerován zejména tam, kde nebyly prostředky na zajištění školených zpěváků (Adam 2001: 118; Sehnal 1992: 7; Pokorný 1977: 184). Bohoslužby probíhaly často tak, že kněz četl potichu latinskou mši a lid paralelně zpíval vernakulární písně. Při mimoliturgických příležitostech (kázání, pobožnosti) nacházely lidové duchovní písně širšího uplatnění (Adam 2001: 117). Zřejmě tomu tak

bylo i při svatbě. Účast kněze na svatebním obřadu pevně zakotvila až nařízení tridentského koncilu, čímž byl tento obřad včleněn do latinské tradice církve (Pokorný 1977: 243). V katolických agendách, direktářích a rituálech se ale po celé období raného novověku objevuje překvapivé množství českých (příp. německých) textů, které nasvědčují tomu, že obřad probíhal převážně ve vernakulárním jazyce (Adam 2001: 283; Smyčková 2014: 138). Můžeme tedy předpokládat, že svatba mohla být doprovázena lidovými duchovními písněmi. Hlavní využití christologických kramářských písní bylo ale zřejmě mimo kostel. U evangelických církví to patrně bylo podobné; přestože zde probíhaly bohoslužby i další obřady v češtině (příp. němčině), dobové agendy uvádějí ve svatebním obřadu pouze zpěv žalmů, případně několika málo vybraných písní. Evangelické kancionály ale skýtají mnohem širší svatební repertoár, určený snad právě pro zpěv mimo kostel. Svatební repertoár najdeme také v katolických kancionálech, o realizaci během svatebního obřadu se v nich ovšem nepíše.

Bohatým zdrojem svatebních písní jsou svatební příručky. Nejvíce vydání doznaly *Smlouvy neb řeči při svatebních slavnostech pro družbu, mládence a panny družičky*, složené roku 1765 milčickým rychtářem Vavákem. Do roku 1900 vyšly v sedmnácti vydáních. Písně doporučené ve Vavákových příručkách a v dalších tištěných programech venkovské svatby mají ohlasy především v Čechách.³ Na Moravě a ve Slezsku nejsou předlohou svatebních písní s christologickými náměty, které dokládají etnomuzikologické prameny a jimiž se v této studii budeme zabývat především. Příručky doporučují promluvy na starozákonní náměty a křesťanské modlitby před hostinou a po jídle;⁴ družba ve svém proslovu zve Ježíše ke svatebnímu stolu (Vavák 1900: 35; Hladký 1920: 17).

V korpusu kramářských písňových tisků je svatební tematika zastoupena biblickými starozákonními a novozákonními náměty. U některých námětů je jejich výskyt v svatebním repertoáru snadno pochopitelný – jako např. manželské dvojice Adama a Evy či Tobiáše a Sárý. Jiné kramářské písně byly do svatebního repertoáru včleněny zřejmě díky vedlejším motivům, které nalézají paralely v různých částech svatby či zvyklostech s ní spojených (strom, hostina). U části písní ovšem nejsme schopni jejich určení ke svatbě přesvědčivě zdůvodnit. Svěráznou kapitolu představují kramářské písně duchovní

i světské, které před manželstvím varují a žertem i vážně tematizují motiv zlé ženy. Používají po svém příběhy z každodenního života i ze starozákonních knih, jako např. píseň *Slyšel jsem slavička* (Cyterák 1896: 60):⁵ podle ní Boží ochranu manželů zajistil až archanděl Rafael, v kramářských písních známý ochránce ženicha Tobiáše, ale také Theofila (Smetana 1936).

Starozákonní náměty kramářských písní, které našly ohlas ve svatbách, jsou zejména Adam a Eva (Gn 2 a 3)⁶ a Tobiáš a Sára (Tob 3–13). Oba náměty – nikoli písně – obsahují také Vavákovy svatební proslovy (Vavák 1900: 25–26, 30). Ve svatebních písních se uplatnily samostatně nebo ve spojení s motivem Beránka Božího, který sňal Adamův hřích. Příběhy Adama a Tobiáše jsou rozvinuté v písních nadkonfesií povahy. Byly zdokumentovány ve svatebním repertoáru v obcích na Hornácku a odrážejí vztahy k rukopisnému kancionálu rektora Pavla Rašky z roku 1774 (Smyčková 2017: č. 240–244, 246–248). Z tohoto rukopisu a z kramářské produkce pochází dodnes živá píseň *Adama Pán Bůh stvořil*, taneční píseň k *sedlácké* (Miškeřík 2010: 11). Podle Zemanových i dalších zápisů⁷ navazovala na konci 19. století na proslov družby o Adamovi při první závazné části svatby – odvádění nevěsty od rodičů (Navrátilová 2012: 286). Jako kramářská píseň nebyla určena ke svatbě a nejstarší doklad z ústního podání pochází z Lipovce u Blanska z roku 1819.⁸ Příběh této písně, šířený na Moravě olomouckými kramářskými tisky v 18. století, dosahuje zatím k roku 1682.⁹ Podobné motivy obsahují paměti o tanci ženicha s nevěstou ve stejné fázi svatby – po udělení rodičovského požehnání, po němž následovalo odvedení nevěsty do kostela. Pár tančil za zpěvu družby *Pýtau sa Pán Bůh Adama*;¹⁰ je to čtvrtá sloka písně *Bůh věčný a nebeský Pán národu lidského požehnaný*. Další doklad je ze slezské svatby, zapsaný podle paměti Veroniky Matýskové (Toncrová 1971).¹¹ Tuto píseň neznámého původu obsahuje zatím jediný pramen – výše uvedený rukopisný kancionál P. Rašky (1774; Smyčková 2017: 332, č. 241). Je součástí rozsáhlého oddílu svatebních písní. Ten vychází částečně ze staršího, nekatolického repertoáru (např. kancionálu Jakuba Kunvaldského), těžiště jeho pramenů je však v kramářských písních. Většina rozvíjí právě motivy Adama a Tobiáše; píseň *Adama Pán Bůh stvořil* zmiňuje Adamův i Tobiášův příběh, stejně tak

Ušlechtilé manželstvo (viz níže) a Vavákova parafráze *Chtíc, aby spal*. Adam se objevuje v písních *Bůh věčný a nebeský Pán* a *Ej, tebeť nebe i země* (první doložena jen u P. Rašky a v rukopisném evangelickém kancionálu J. Liborčena z roku 1685, druhá jen u Rašky); Tobiášův příběh obsahují písně *Ej, hoduňte, hosté milí, Jak zde lidské kratochvíle* (opět se jedná o písně odjinud neznámé) a *Velký příklad pobožnosti máme na Tobiášovi* (původní skladba Kunvaldského). Mnohé z těchto písní zřejmě nebyly určeny ke svatebnímu obřadu v kostele, jak napovídají už jejich incipity: *Ej, hoduňte, hosté milí, kteří jste tuto pozvaní, Navštěv, Pane Bože, navštěv ten příbytek a Staň se v tomto domu nyní z nebe Boží požehnání* (druhá a třetí píseň obsahují též motivy hostiny).

Novozákonní náměty mají ve svatebních písních obecnější výskyt. Část repertoáru tvoří narativní christologické písně společenské a zábavné funkce, které procházely více médii včetně kramářské produkce. Patří k nim různé verze písně mezinárodní povahy *Mesias přišel na svět pravdivý* (B III: č. 840; Droppová – Krekovičová 2010: 62; Frolcová – Kosek et al. 2022: 196, 431), parodie na téma proměnění vody ve víno na svatbě v Káni Galilejské (Jn 2,1–11); píseň o utišení bouře na moři (Mk 4,35–41; Mt 8,23–34; L 8,22–25) z kancionálu Lomnického (1580: XVIII), šířená kramářskými tisky i zpěvem na svatbách s incipitem *Ej, v onen dávný čas*,¹² a převyprávěné podobenství o marnotratném synovi (Lk 15,11–32) *Syn marnotratný nazván*, doložené poprvé v utrakvistickém kancionálu z roku 1559, šířené téměř výhradně evangelickými zpěvníky a kramářskými tisky.¹³ Vedle písní volně zpívaných cestou do kostela a při svatebních oslavách obsahují prameny následující písně obřadní funkce, doložené při loučení se svobodnými, s rodiči a při svatební hostině.

1. Svatební kramářské písně s christologickými motivy

1.1 Manželství jako zahrada štěpovaná krveprolitím mého Krista Pána

Ve svatebním repertoáru v regionu Haná je doloženo osm lokálních variant kramářské písně *Vale tobě, marný světe*, určené nevěstám.¹⁴ Pocházejí i z dalších regionů (Toncrová 2020: č. 290; Popelka 2011: 217) a liší se nápevy a užitím nářečí. Proměna kramářské písně v ústním

podání spočívá také ve změně strofy, způsobené použitím nápěvu, a v redukci textu: Společné jsou úvodní tři sloky písně, které vyjadřují loučení nevěsty se svobodnými a proměnu stavu jako vstup do zahrady v duchovním významu. Motiv zahrady chybí v záznamech písně z tzv. svíce – rozlučky s dívčí a mládeneckou svobodou na jiho-východní Moravě (Navrátilová 2012: 271) z druhé poloviny 20. století, v patrně posledním vývojovém stadiu písně (Petrů – Synek 1995: 25). Píseň šířily většinou anonymní kramářské tisky s odkazem na „známou notu“ (Skořepová 2019: 179) od druhé poloviny 18. století od Prahy po slovenskou Skalici na přelomu 19. a 20. století.¹⁵

Píseň uvozuje oblíbená barokní metafora zahrady (viz též kapitolu níže). Metafora člověka či lidského srdce jako zahrady má už biblický původ (např. Iz 58,11; Jr 31,12), mj. vzkříšený Kristus byl Marií Magdalenou považován za zahradníka (Jn 20,15). Také nevěsta v kramářské písni kráčí do zahrady, v níž je zahradníkem Kristus – štěpuje zahradu svou vlastní krví, pěti ranami. Nevěsta se v ní svěří Bohu Otci, přijímá od něj korunu

symbolizující manželství a spočívá v jeho lůnu. Zároveň se v písni loučí se svým vlastním otcem a odkládá panenský věnec. Proměnění svobodného stavu v manželský je tak zasazeno do duchovního kontextu – až mystického odevzdání se Bohu a spočinutí v Kristových ranách (motiv zahrady při duchovním zasnoubení duše s Kristem obsahuje i jiná svatební píseň, *Ach slávo, slávo nebeská* – viz níže). Ženich zde není zmíněn vůbec, píseň spíše tematizuje ztrátu než nabytí nového stavu.

Píseň *k proměnění stavu* patří do velké skupiny písní na rozloučenou, které v barokní kramářské produkci rozvíjely motivy loučení s pomíjivým světem, gradující v literárním toposu pohrdání světem – contemptus mundi, který má své kořeny již v antické a raně křesťanské literatuře. Odřeknutí se světa a všech jeho radostí, přičemž je zdůrazňována jejich pomíjivost, bylo oblíbené zvláště v barokní katolické literatuře. Podobné kramářské písně byly určeny také k pohřbu nebo ke vstupu do kláštera. Svatební píseň *Vale tobě, marný světe* patrně navazuje na některou z nich: nevěsta *přestává chodit do ráje rozkoše světské a vešla do zahrady, jenž jest štěpovaná pěti Ran krve prolité mého Krista Pána*,¹⁶ to je vyjádření připomínající spíše mystický sňatek duše s Bohem, tedy vstup do duchovního stavu. Další text ale mluví o přijetí sedmé svátosti (tj. manželství) a loučení s rodiči před odchodem do kostela ke svatebnímu obřadu. Dialog loučení je typický pro lidové svatební písně. Evokuje domněnku, že kramářská píseň pro nevěsty vznikla jako svatební verze populární písně typu *Vale* (Valedice) a kontaminace s motivy lidových svatebních písní.

1.2 Manželství v ráji vštípeno a Kristus-Ženich

V ústní tradici napříč regiony českých zemí jsou doloženy četné hudební a jazykové varianty kramářské písně určené novomanželům – *Přeuschlechtile manželství hned v ráji vštípeno*. Sběratelé zapsali zpravidla jen úvodní sloku nebo krácené texty, které vybírají starozákonní příběh v rajské zahradě a ochranu manželství Beránkem Božím (tj. sloky 1.–4. a 6. z tištěné kramářské písně). Tato píseň s anonymními kořeny na konci 17. století¹⁷ byla zřejmě populární; přepracovanou verzi¹⁸ zařadil Vincenc Bradáč do kancionálu 1846 (KSJ II: 275–276, č. 781), ale v ústním podání se neujala. Svatební funkci písně potvrzují notované doklady z tzv. guberniálního sběru z Lipovce u Skočova (*Při veselu spívajom*),¹⁹ ze Sadské

Obr. 1. Titulní strana kramářské písně k proměnění stavu panenského (*Vale tobě, marný světe*). EÚB, sign. E 19/1–19 [5]

a Bydžovska (Markl 1987: 520–522) a Kamarýtovo svědectví, že píseň se obvykle přidávala k písni o Theofilovi (Kamarýt 1832 II: 166–168). Kramářské tisky odkazují od svých počátků na konci 17. století na stejný nápěv²⁰ a v ústním podání se vztah obou písní jako kontrafakt dochoval do 20. století (viz svatební nota).

Zvláštní lokální variantu představuje Raškův zápis *Ušlechtilé manželství hned v ráji vštípěno* v rukopisném kancionálu (1774), který oproti textům šířeným kramářskými tisky mění odkaz na nápěv, a tudíž schéma strofy.²¹ Je to další příklad proměny kramářské písně podle strofiky zvoleného nápěvu, vhodného v domácím lokálním prostředí.

Píseň podrobně představuje manželství v biblickém kontextu, má až katechetický rozměr: vypočítává příklady správného manželství ve Starém zákoně (Adam, Noemovi synové, Tobíáš) i novozákonní zmínky o něm. Vysvětluje, jak má vypadat a k čemu slouží správné manželství, zdůrazňuje jeho posvátnost a upozorňuje i na nesnáze spojené s manželským stavem. Přesto ujišťuje, že kdo vstupuje do manželství poctivě, bude mít na svatbě jako hosta samotného Boha. Tento příslib má společný i s jinými kramářskými svatebními písněmi (viz níže), v doslovném chápání zobrazuje tento motiv píseň o Theofilovi (Smetana 1936). Text vrcholí modlitbou ke Kristu-Ženichovi, která upomíná na podobenství o pošetilých a moudrých družičkách, vycházejících vstříc Ženichovi do Božího království (Mt 25,1–13), a žádá o přijetí *na svatbu věčnou*. Katecheze o lidském manželství tak přechází k alegorickému manželství, sňatku lidské duše s Kristem. Tento motiv nalezneme již v raně křesťanských spisech (Origenes), které navazují na starozákonní obraz Boha jako ženicha vyvoleného národa (např. Iz 62, 5). Oblíbený byl ve středověké mystice, nejvíce jej ale rozvinula barokní spiritualita, zvláště karmelitánská a později jezuitská. Zvláště z jezuitské tradice přešla metafora duchovního sňatku do české barokní katolické hymnografie 17. a 18. století.

V kramářské písni *Ach slávo, slávo nebeská*, která rovněž vešla do svatebního repertoáru (B III: č. 848), tvoří mystický sňatek s Kristem dokonce základní zápletku. Hlavní hrdinku chce její otec provdat, ona se však touží zasnoubit Kristu. Kristus se jí zjeví v podobě *krásného mládence* a duchovně se s ní zasnoubí; po krátké procházce v zahradě se panna vrací zpět domů,

zjišťuje však, že uplynulo sto dvacet let, a poté umírá. Opět se zde tedy objevuje zahrada jako místo metaforicky spojené se svatbou, tentokrát ovšem duchovní, mystickou. Také zasnuby sice obsahují prvky společné se světskými zasnubami (darování prstenu, natrhání květín, láskyplná oslovení *choti, ženichu, má milá*), odkazují nicméně k tradici středověké mysticko-erotické literatury – srov. např. zaslíbení sv. Kateřiny Alexandrijské ve známé středověké legendě (Frolcová – Kosek et al. 2022: 212–216). Kristus jako ženich duše se objevuje též u písně *Nebeští kavalerové* (viz níže); barokní pojetí Krista-Ženicha se dochovalo také v lidové písni o smrti (S III: č. 160).

1.3 Sedmá svátost a svatební hosté Ježíš s Marií

Také další svatební píseň v ústní tradici *Prerозkošný stav manželský, který Bůh v ráji vštípl* vychází z podobenství manželství jako štěpané rajské zahrady a některé varianty citují i hudební incipit předcházející písně; text však úvodní podobenství nerozvíjí, ale obsahuje motiv svatby v Káně Galilejské a katolické pojetí manželství jako svátosti ustanovené Kristem. Děkování rodičům napovídá funkci písně v domě nevěsty před církevním sňatkem. V ústním podání se píseň dochovala v různých hudebních variantách ve více lokalitách Moravy (B III: č. 847; Toncrová 2004: č. 260, 261; Popelka 2011: 217) a opavského Slezska (Salichová [1917]: č. 1). Předlohou písně je kramářský tisk, šířený na Moravě a ve Slezsku po celé 19. století (Veselská 1982: č. 152; Holubová 2021: č. 887–889). Z Lažska pochází krátká parodie písně (Toncrová 2004: č. 259).

Motiv manželství zřízeného Ježíšem se vyskytuje také v lidové svatební písni *Vetám já vás, páni hosti* z Brněnska (Bartoš 1892: 36); na svatbě jsou přítomni i další členové Svaté rodiny – Maria, Josef, Jáchym a Anna.

2. Christologické kramářské písně přenesené do nového – svatebního kontextu

2.1 Hostina: svatební hody a věčné hody

Jako svatební písně byly zapsány také duchovní kramářské písně určené k jiným příležitostem – posvícení (hodům), k Velikonocům nebo chvále jména Ježíš. Nejvíce dokladů mají písně za požehnání svatební hostiny. Tento akt doporučují Vavákovy i další svatební příručky.²²

Písne mají nadkonfesní povahu a obecný výskyt patrně už proto, že modlitba za požehnání pokrmů patřila ve venkovském prostředí 19. a počátku 20. století ke každodennímu životu. Zvláštního významu nabývala hostina při slavnostních příležitostech, jako bylo výročí svěcení kostela, křtiny nebo svatba; „svatební stoly“ platily jako stvrzení nového manželství v lokální společnosti (Navrátilová 2012: 313). Prostřednictvím svatby se v ústním podání dochovaly lidové duchovní písne různé provenience a dlouhého trvání: např. českoobratrská píseň-modlitba ke Svaté Trojici *Otče náš všemohoucí, jenž vše/nás živíš svou mocí, požehnej nás pospolu nyní při tomto stolu* (Kouba 1962: 142), šířená kancionály protestantů a později i katolíků.²³ Jako svatební píseň je zdokumentovaná v prostředí silného vlivu protestantismu od konce 19. století do roku 1941.²⁴ Oporou textu mohl být Elsnerův kancionál (Elsner 1892: 772), který zprostředkoval text v opakovaných vydáních 18. a 19. století, nebo rukopisné zpěvníky.

Obr. 2. Titulní strana posvícenské kramářské písně Pokoj, zdraví, požehnání. EÚB, sign. E 40/3

Nový kontext získala na svatbě původně posvícenská píseň *Pokoj, zdraví, požehnání staň se v tomto domu*, uvozená prosbou o požehnání pokrmů a nápojů Ježíšem. *Pobožná posvícenská píseň při shledání upřímného přátelstva*, jak ji nazývají kramářské tisky (Veselská 1982: č. 410; Holubová 2021: č. 748), tematizuje a rozvíjí „památku shledání přátelstva“ prostřednictvím starozákonních a novozákonních motivů. V ústní tradici se dochovaly sloky, které vyjadřují paralely shledání u společného stolu: jazykem kramářských písní jsou to *hody časné* (výroční slavnost kostela) a *hody věčné* (u Krista-Krále po posledním soudu), inspirované příběhem setkání Zachea s Ježíšem. Svatební varianty posvícenské písně používají krácený text, který se opírá o kramářské tisky, vydávané od konce 17. století v Praze, Brně, Olomouci a Litomyšli.²⁵ Podle putovní svatební noty, kterou se píseň šířila společně s písní *Přešlechtilé manželství*, i podle záznamů z ústního podání²⁶ patřila k populárnímu repertoáru 19. století. Na počátku 20. století byla zaznamenána jako dlouhá píseň i jako krátká modlitba starší družičky o svatbě na Uherskobrodsku (*Pokoj, zdraví, požehnání staniž se v tomto domu všem přátelům roztomilým, sedícím pospolu. Posvětiž Pán Ježíš Kristus sám ty pokrmy a nápoje vám v hojnosti, jež jsou na stolu*; Popelka 2011: 261).

Obr. 3. Svatební píseň Pokoj, zdraví, požehnání. EÚB A 380/39-40, Ko-beřice 1909, sběr Františka Kyselkova, zpěv Františka Hradilová (50 let)

Píseň procházela širším mediálním okruhem: tištěnými médii (kramářský tisk, kancionály) a rukopisnými kancionály. Už proto má text více verzí. V první polovině 18. století byla píseň *Pokoj, zdraví, požehnání* zachycena v českém rukopisném zpěvníku neznámé provenience (Heroldová 2019: č. 266) s odkazem na nápěv *Přijdiž, světlo srdce mého* a opět určena k posvěcení chrámu. Rukopisné kancionály v tom zřejmě vycházely z *Citary* Antonína Koniáše, který tuto píseň zařadil mezi písně o posvěcení chrámu (Koniáš 1727: 302). Poněkud odlišnou verzi reprezentuje evangelický kancionál Sargankův, který píseň určuje *při shledání se přátelů*. Katolický kancionál Holanův, s textovou oporou ve starších kramářských tiscích, otiskuje verzi s incipitem *Staň se v tomto domu nyní*, opět s určením k posvěcení chrámu.

Osobitou hudební a textovou svatební variantou je píseň *Z nebe Boží požehnání staň se v tomto domu nyní*. Dochovala se v ústním podání etnomuzikologa a zpěváka lidových písní Dušana Holého (1934–2025): píseň znal od svého otce Martina (1902–1985), který ji jako družba zpíval na svatbách (CD *U chodníčka*. 2017: č. 17; Toncrová – Uhlíková 2019: 10). Z ústního podání byla zaznamenána ještě v sousedním v Lipově (B II: č. 956). Z kramářské produkce není varianta *Z nebe Boží požehnání* známa. Její příběh sahá na Horňácku asi 250 let do minulosti, k rukopisnému kancionálu P. Rašky, kde je ovšem určená také na svátek posvěcení chrámu s nápěvovým odkazem *O spasitelná hostie* (Raška 1753: nestránkováno). Obsahuje ji i mladší Raškův zpěvník (Smyčková 2017: č. 250) a vsetínský kancionál Jakuba Olšáka (Olšák 1765: 228–229). Do kontextu svatební hostiny se tedy píseň dostala až v ústní tradici.

2.2 Strom

Symbolika stromu má ve svatebním repertoáru více významů. Rozvíjí se v písňových motivech reálné plodící jabloně, biblické jabloně-rajského stromu poznání, jabloně-stromu života, olivy-stromu kříže a života. Rozmanitá skupina písní se váže s obvyčejem stromku na svatebním stole, který byl darem nevěstě a vyjadřoval proměnu její identity (Večerková 2007; Navrátilová 2012: 342). Svědčí o tom 17 variant svatební lidové písně „při lámání stromu“ v Sušilově sbírce (např. *Po zahradě chodila, ščep jablunku sadila*; S III: č. 1158–1174); z českobudějovického kraje pochází zmínka o kramářské písni s motivem

jabloně jako rajského stromu *Kvílím po tobě, hrdličko* (Markl 1987: 469).²⁷

Prameny zaznamenaly také dvě svatební christologické písně s motivem stromu jako duchovní metaforou: Pocházejí z barokního fondu kramářských písní o jménu Ježíš (*Ježíši, drahé Jméno tvé je krásný stromeček*)²⁸ a o Kristu-Slavíčkovi (*Vímť já jeden stromeček, je krásná oliva*).²⁹ Ve svatebním repertoáru konce 19. a první poloviny 20. století obě spojuje společný typ nápěvu (svatební nota), jeden z devíti nápěvů písně o Slavíčkovi (Frolcová – Kosek et al. 2022: 465–467; Ruščin 2023). Tyto písně brzy překročily mediální pole kramářských písní a rukopisů a staly se součástí hymnografického repertoáru 18. století, tradovaného tištěnými kancionály;³⁰ zatímco píseň o jménu Ježíš zůstala omezena na katolické prameny, píseň o Kristu-Slavíčkovi se stala oblíbeným repertoárem katolické i evangelické (exulantské) hymnografie.

Obr. 4. Titulní strana kramářské písně nábožným křesťanům k rozjímání (*Vímť já tam jeden stromeček*). EUB, sign. E 40/2

Texty a média

Christologické kramářské písně, které se staly součástí svatebního repertoáru, mají své kořeny v barokní poetice a přejímají uzuální metafory duchovní lyriky. První trs metafor je spojen s hostinou, druhý se zahradou (strom, slaviček zpívající na stromě). Pozoruhodné je, že jak hostina, tak zahrada bývají metafory obvykle spojované s nebem. Zobrazení Božího království jako hostiny má základ už v biblických podobenstvích (Mt 22,1–14). Zahrada v sobě sdružuje více možností interpretace: je oblíbenou mariánskou metaforou (*Hortus conclusus*), může symbolizovat jednotlivou lidskou duši i církev či vyvolený národ, na základě spojení s rajskou zahradou může značit také ráj a nebe.

Christologické písně tematizující hostinu sice primárně nevznikly jako svatební, ale do svatebního repertoáru byly zřejmě bez potíží včleněny; motiv hostiny bylo možné snadno vztáhnout ke svatební hostině, texty písní nebylo třeba měnit. Hostina má v těchto písních charakter rozvíjení společenských vztahů, vzájemného setkání (píseň *Pokoj, zdraví, požehnání* byla původně určena ke *shledání přátelstva*) – samotné požívání pokrmů a nápojů je upozaděno. Zároveň tyto písně posilovaly náboženský charakter svatebního obřadu, a to i v těch jeho částech, které se neodehrávaly v kostele. I během svatební hostiny měli mít svatebčané na paměti, že se jedná o přijetí svátosti a že je Bůh sám jejich hostem na svatbě, aby jim požehnal (*Přešlechtilé manželství*). V oblíbené kramářské písni s incipitem *Poslyšte mile, co chci zpívat* se vypráví o mládenci Theofilovi, který si přál, aby na jeho svatební hostině byl přítomen sám Bůh (Smetana 1936). Nejen že se mu toto přání splnilo, ale nadto byl na oplátku pozván Bohem na jeho *svatební hody*.³¹ Boží hostina je ovšem metaforické vyjádření nebe, kam je Theofil andělem doveden. Také v jiných christologických písních se prolíná doslovná interpretace hostiny (pozemská svatební hostina) s jejím alegorickým chápáním – věčný život jako *věčná hostina* (tak např. v některých písních z rukopisného Raškova kancionálu).

Motiv věčné hostiny se objevuje také ve známé Michnově písni *Nebeští kavalérové* (1653), opět ve spojení s archanděly jako ochránci svatebčanů. Přestože je tato píseň dnes užívána pro svatební obřad v kostele, nemáme doklady, že by takto fungovala v době baroka či v 19. století. Několikrát byla vydána jako kramářský

tisk, přičemž jedna z těchto variant „v určitých pasážích sklouzává od Michnova alegorického pojetí k doslovnému chápání svatební tematiky, [...] a projevuje se tak sice nedůsledný, leč místy zřetelný posun od mystického epithalamu směrem k ryze světské svatební písni“ (Škarpová 2007: 82).

Také parodickou píseň o svatbě v Káně Galilejské *Mesiaš přišel na svět pravdivý zakončuje modlitba*:

*Skrz narození milého Syna,
Bože, rač nalít dobrého vína.
A po této časné smrti
rač plný koflík nalít
v království nebeském.*

(Frolcová – Kosek et al. 2022: 199)

Druhý trs metafor spojených se svatbou je mnohem rozmanitější, ale zároveň těžko propojitelný se samotnými svatebními obřady a zvyklostmi. Pouze metafora stromu (*stroměčku*) byla svázána se zvykem svatebního stromu (viz výše), metafora zahrady se k svatbě přidružuje mnohem volněji. Píseň *Ježíši, drahé Jméno tvé* byla, jak už prozrazuje její incipit, určena k oslavě Nejsvětějšího jména Ježíš – což je kult rozvíjený od středověku s vrcholem úcty v 18. století. Slavil se na začátku ledna, neboť podle židovské tradice dostal Ježíš jméno při obřizce osm dní po narození. Text písně v sobě ukrývá akrostich *Jan Zub Bydžovskej*, s nímž se setkáme i u jiné kramářské písně – zřejmě se jedná o dosud neznámého autora barokní lyriky. Tato christologická píseň neobsahuje žádné motivy, které by bylo možné vztáhnout ke svatbě, pouze úvodní motiv stromu vyrůstajícího ze srdce.

S tímto obrazem se setkáváme i v lidové písni: *Z upřímného srdce roste strom, do falešné lásky bije hrom* (S III: č. 652). Známa je apokryfní legenda o *Snu Panny Marie*: Marii se zdá, že z jejího srdce vyrostl strom, který zastínil celou zemi – předpověď Krista, spasitele světa. Tato legenda nalezla ztvárnění v duchovních písních i v lidové poezii (např. německé či srbské písně, Kretzenbacher 1975). Moravská lidová píseň zpívá, že *z jejího srdečka vyrůstla jí na něm krásná jabloněčka* (S III: č. 2332). Mimo tuto mariánskou apokryfní legendu je strom vyrůstající ze srdce oblíbeným motivem mystické literatury i výtvarného umění, např. tzv. *Strom Jesse* – rodokmen Ježíše Krista v podobě stromu, který vyrůstá z hrudi spící postavy Jesseho, otce krále Davida.

Je to aluze na Izaiášovo proroctví o narození Mesiáše: *I vzejde proutek z pařezu Jišajova a výhonek z jeho kořenů vydá ovoce* (Iz 11,1).

V novozákonní tradici je symbolika stromu spjata zejména s Kristovým utrpením: kříž je nazýván *nejvzácnějším ze všech stromů* (hymnus *Pange lingua gloriosi proelium certaminis*). Je protikladem rajskeho stromu, jehož ovoce vyhnalo první lidi z ráje. Píseň *Vímť já jeden stromeček, je krásná oliva* navazuje právě na tuto symboliku; podle lidové tradice byla oliva jedním ze tří druhů dřev Kristova kříže (Frolcová – Kosek et al. 2022: 462). Na tomto *stromečku* zpívá slaviček-Kristus, což je opět známý středověký motiv (viz např. básnickou skladbu *Slavík sv. Bonaventury*), oblíbený zvláště v duchovní lyrice baroka (viz např. zpěvníky *Zdoroslavíček* Felixe Kadlinského nebo *Slaviček rájský* Jana Josefa Božana). V písni *Ježíši, drahé Jméno tvé* je stromem nazýváno Ježíšovo jméno a jeho plodem jsou *jablíčka*, jejichž požívání vede k odpuštění hříchů – na rozdíl od jablek rajskeho stromu, jejichž ochutnáním spáchal člověk první hřích. Také metafora (nebeské) hostiny se zde objevuje, a to v závěrečných slokách:

*Dost sladkých jablek já budu
tehďáž požívatí,
když s Pánem Ježíšem budu
za stolem sedatí:
kdež anjelé k stolu půjdou,
svatým přednášetí budou
s libeznou muzikou.
Žádný člověk neví, jaká
radost v nebi bude,
když ta krmička přesladká
představena bude.*³²

Stromek v této písni vyrůstá z *pevně ohrazené zahrady*, již je míněno lidské srdce; s tímto přirovnáním se ostatně setkáme již v Bibli (Iz 58,11 či Mt 21,33). Další christologické svatební písně pracují spíše s jiným pojetím zahrady – připomínají rajskeho zahradu, v níž Bůh stvořil člověka (Gn 2,8). Manželství Adama a Evy v ráji je představováno jako ideál dalších manželských svazků (*Adama Pán Bůh stvořil*). Manželství je metaforicky zobrazeno jako jedna z rostlin rajskeho zahrady: je *v ráji vštípeno, aby z něho plodu mnoho bylo vyvedeno*, a těmito plody jsou *dítka, krásné kvítky* (píseň *Přeušlechtilé manželství*).

Explicitní pojmenování manželství jako zahrady nalezneme v písni *Vale tobě, marný světe*: je to zahrada *štěpovaná pětí Ran krve prolítí mého Krista Pána*.

Christologické kramářské písně, které se užívaly při svatebním obřadu, tedy čerpají z literárních principů českého baroka, kořeny jejich metafor mnohdy vedou až ke středověké produkci. Díky tomu na nich můžeme sledovat prolongaci barokní poetiky, překlenující v ústní tradici jiné, novodobé literární tendence až do první poloviny 20. století. Jedná se však o přenesení do nového kontextu: písně o posvěcení chrámu, o jménu Ježíš atd. získávají novou funkci jakožto písně svatební. V tomto přenosu poetiky i proměny funkce hrály kramářské tisky spolu s ústní tradicí podstatnou úlohu. Jiné typy médií až na výjimky (Raškův rukopisný kancionál) posun kramářských písní ke svatební produkci nezaznamenávají. Kramářský tisk se v tomto případě ukazuje jako médium, které nejsnáze umožňuje transformaci funkce, aniž by výrazně měnilo text písně: jednotlivé tisky písní nebyly zasazeny do kontextu (jako např. v kancionálu), proto bylo technicky a ekonomicky nenáročné vydat tutéž píseň např. jen s obměněným nadpisem. Výhoda kramářských tisků při šíření svatebního repertoáru spočívala i v tom, že svatební příručky byly vázané na lokální tradici, což neumožňovalo jejich širší nadregionální využití (výjimkou je zmíněné dílo milčického rychtáře Vaváka). Naopak prostý tisk jednotlivé svatební písně bez doprovodných řečí a dalších (písňových) textů umožňoval její zapojení do libovolného kontextu. Důležitá byla také snadná dostupnost kramářských tisků (především ekonomická), které umožnila jejich rozšíření. Kramářské tisky se tak mohly stát snadno dosažitelným pramenem svatebních písní, levnějším než tištěné zpěvníky či příručky a méně pracně získaným než rukopisné zpěvníčky.

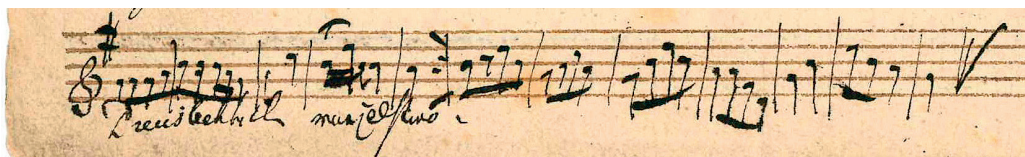
Svatební nota a jiné nápěvy

Nápěvy vybraných christologických svatebních písní z 19. a první poloviny 20. století charakterizuje ústní tradování a regionální i lokální proměnlivost. Svatební písně, jimž věnujeme pozornost, byly zapsány ve fázi, kdy se v ústním podání patrně osamostatnily od kramářských předloh. Vazba textů s melodiemi není pevná a každá píseň má více nápěvů, předávaných pamětí.

Uvedené písně představují dlouhé (sedmi- a osmiřádkové) strofické útvary, které jsou pro lidové písně

netypické (Vetterl – Hrabalová 2003: 81). V ústním tradování dochází jednak k zachování strofy kramářské předlohy, jednak k její proměně.

Nápěvy z ústního podání, které zachovávají sedmiřádkovou strofu, nemají vztahy k melodiáři duchovních písní z tištěných kancionálů (MHB). A to přesto, že jejich starší kramářské předlohy – tisky z konce 17. a z 18. století – obsahují odkazy na nápěvy, společné pro kramářské tisky i kancionály (zpívá se jako *Z hlubokosti mé těžkosti; Vímt' já jeden krásný stromek*). Praxe nápěvových odkazů v kramářské produkci druhé poloviny 19. století však slábne, tisky z této doby odkazy na nápěvy většinou neobsahují. Přesto zápisy z ústního podání ukazují stejný řetěz kontrafakt, ale na rozdíl od melodiáře kancionálů jsou to jiné nápěvy – jiná hudební znění stejných odkazů.

V notacích kramářských písní z ústního podání se odrazila i variantní znění odkazu *Z hlubokosti mé těžkosti*, tradovaného v kancionálech (MHB/1857), ale nikoli ve svatební funkci. Je to např. jeden z nápěvů kramářské písně *Vímt' já jeden krásný stromek* a další kontrafakta včetně parodií původní kající písně (Vetterl 1994: 335–336; Frolcová 2014: 137–139; Slavický 2022: 555). Zazpívat tento nápěv je náročnější než výše uvedená svatební nota a varianty z ústního podání zanechaly výrazné osobnosti lidových zpěváků.

Hudební prameny ukazují, že ve venkovském prostředí žily uvedené christologické písně nezávislým životem svatebních písní, a patrně proto se dochovaly několik

Dědictví nápěvových odkazů patrně přispělo ke vzniku jedné společné svatební noty na Moravě: propojilo čtyři svatební písně strofického rozměru 8686886: *Pře-ušlechtilé manželství; Pokoj, zdraví, požehnání; Ježíši, drahé Jméno tvé; Vímt' já jeden krásný stromek*; podle kramářského tisku mají mít ještě další svatební kontrafaktum *Kvílím po tobě, hrdličko*.³³ Jedná se o prostý typ plynulé durové melodie v menším rozsahu (kvinty až oktávy), sudého metra, vhodný pro společný zpěv, jak dokládá i kontrafaktum poutní písně ke sv. Anně (Frolcová – Kosek et al. 2022: 146, 375). Zatím nejstarší zápis této svatební noty zanechal v rukopise František Sušil s textovým incipitem *Preuſlechtile manželstvo* (noty 1).³⁴ Nebylo to v první polovině 19. století jediné znění této kramářské písně, jak ukazují notace z guberniálního sběru (Markl 1987: 520–522).³⁵

Druhý případ představují kramářské písně, které v ústním podání mění strofu, adaptují strofické schéma textu podle zvoleného nápěvu. Příkladem je jedna z variant písně na „známou notu“ *Vale tobě, marné světe*, zapsaná Janem Poláčkem v roce 1951 v Prostějově u Marie Rozsíválové (nar. 1863) (noty 2).³⁶ Tuto hudební variantu uchovala i paměť zpěvačky Marie Procházkové ze Strážnice (Pajer 1986: 394). Nápěv neharmonické povahy je blízký lamentu a plyne v malém rozsahu čtyř až pěti tónů bez výrazného metrického impulsu.

generací po zániku kramářských tisků. Příklad tradování kramářské písně ve zpěvním repertoáru venkovských svateb stírá hranici mezi kramářskou a lidovou písní.

Závěr

Svatba jako obřad přechodu otevřela prostor christologickým písním a motivům. Prameny 19. století dokládají, že kramářské písně zprostředkovaly a rozvinuly náboženské náměty, které rozšířily sémantické pole svatby (mimo církevní sňatek) o nové prvky – kramářské písně vnášely do svatby motiv Boží přítomnosti a rozvíjely pojetí manželství jako svátosti prostřednictvím biblických příběhů a písní s katechetickými prvky. Motiv Boží přítomnosti je pojatý jako požehnání i jako záštita proti nástrahám ďábla, který jazykem kramářské písně *nikdy nepřestává* manželství kazit; příznačné je spojování christologických motivů se starozákonními motivy. Recepce kramářských písní navíc překročila rámec písní určených ke svatbě a ukazuje i další christologické písně v úloze svatebních písní, koncentrované zejména k hostině a obyčejům při stolování. Z perspektivy 19. a 20. století zůstalo kramářskými písněmi patrně nedotčené čepení nevěsty; kramářské písně projevíly změnu stavu v jiných fázích svatby, kde se proluly se sémantikou lidové svatební písně (loučení, svatební strom).

Kořený recepce kramářských písní ve svatbě mohou být starší, než zachytily písemné prameny. Svatební repertoár 19. a první poloviny 20. století obsahuje kramářské písně ze 17.–18. století a přispívá k tématu prolongace baroka v lidové kultuře. Ve zkoumaných svatebních písních je Kristus zobrazován jednak pomocí metafor, které nemají přímou souvislost se svatebním obřadem a vyplývají z původní funkce konkrétní kramářské písně, např. jako *slavíček*; jednak na sebe přijímá tituly spojené přímo se svatbou. Pokud se jedná o připomínku mystického sňatku duše s Bohem, bývá Kristus nazýván *ženichem*. Objevuje se ale také motiv Boha jako přímého účastníka pozemské svatby: Bůh je hostem na svatbě, v písni *Přešlechtilé manželství* dokonce Bůh Otec *družbou*, Duch Svatý *rukojmím* a Kristus *knězem* – což koresponduje s biblickým christologickým titulem věčného (vele)kněze (Žd 5,10).

Písně s christologickými motivy, které máme doloženy jako součást svatebního repertoáru, byly přenášeny různými médii. V průběhu 16. a 17. století tvoří nejhojnější skupinu pramenů tištěné kancionály, byť i v nich je svatební repertoár tradován jen sporadicky.

Od 18. století přejímají funkci hlavního média kramářské tisky, doplňované rukopisy a svatebními příručkami. Po celou dobu předpokládáme výrazný vliv orálního tradování, které lze ovšem doložit až pozdějšími sběry lidových písní. Je pozoruhodné, že repertoár tištěných zpěvníků nalezl v jiných médiích jen malý ohlas (výjimkou je např. píseň *Velký příklad pobožnosti máme na Tobášovi*: pochází z kancionálu Jakuba Kunvaldského z roku 1576 a do svého rukopisného zpěvníku ji zapsal P. Raška roku 1774). S tištěnými kancionály sdílí svatební repertoár 18. až začátku 20. století spíše ty písně, které měly původně jiné funkce: písně k posvěcení chrámu, před jídlem, při shledání přátel, o jménu Ježíš aj. V proměně médií můžeme sledovat hierarchický posun: zatímco tištěné kancionály náležely pomyslnému centru dobového mediálního systému, rukopisy a kramářské tisky tendovaly spíše k jeho okraji, reprezentovanému oralitou. Centrální média, v tomto případě tištěné kancionály, přinášejí oficiální literaturu, jsou normotvorná, nejvíce podléhají cenzuře. Média na okraji prezentují spíše lokální, neoficiální produkci, jsou méně ovlivněna cenzurou, obsahují více heterodoxních prvků (Smyčková 2022). Ve zkoumaném vzorku christologických kramářských písní se žádné výrazné věroučné odchylky neobjevily, spíše jen pronikání prvků lidové zbožnosti – viz píseň o svatbě v Káně Galilejské. Přenesení svatebního repertoáru z tištěných kancionálů do kramářské produkce nebylo zjevně dáno jeho „závadným“ obsahem, ale tím, že se kramářský tisk ukázal jako vhodnější médium pro přenos tohoto typu písní. Protože kramářské tisky jako způsob publikace se v českých zemích začaly masově prosazovat až koncem 17. století, byly tištěné kancionály starší doby přirozenou a téměř jedinou možnou publikační formou i pro svatební písně. Teprve od 18. století mohly kramářské tisky převzít funkci nositele svatebního repertoáru, a to velmi úspěšně. Protože lidové obyčejy spojené se svatbou výrazně překračují prostor kostela, kramářský tisk jako médium polooficiální (lidové) kultury byl pro svatební repertoár přirozeným způsobem publikace. Svatba a ústní podání podřizely některé duchovní kramářské písně do doby, kdy kramářská produkce už neexistovala.

SOUPIS INCIPITŮ

Adama Pán Bůh stvořil
Ach slávo, slávo nebeská
Bůh věčný a nebeský Pán
Ej, v onen dávný čas
Chtíc, aby spal, vinšovala miláčkovi
Ježíši, drahé Jméno tvé jest krásný stromček
Kvilím po tobě, hrdličko
Mesiáš přišel na svět pravdivý
Nebeští kavalerové, vinšujte mně štěstí
Otče náš všemohoucí, jenž vše/nás živíš svou mocí
Poko, zdraví, požehnání staň se v tomto domu

Posvěť tohoto stolu, v Kristu umučeném
Přerokozný stav manželský, který Bůh v ráji vštípeno
Přešlechtile manželství hned v ráji vštípeno
Pýtau sa Pán Bůh Adama viz Bůh věčný
Slyšel jsem slavička
Syn marnotratný nazván
Ušlechtile manželství hned v ráji vštípeno
Vale tobě, marný světe
Vetám já vás, páni hosti
Vímť já jeden krásný stromek
Z nebe Boží požehnání

POZNÁMKY:

1. Pojem „christologické“ odvozujeme z teologického významu pojmu christologie: v tomto pojetí jsou christologické písně „výpovědi víry o Ježíši z Nazareta, vyznáváním jako Pán a Kristus, spása a nádeje člověka a světa“ (Pospíšil 2000: 18–19).
2. Etnologický ústav AV ČR, pracoviště Brno (dále EÚB), sbírkové a dokumentační fondy, Moravský zemský archiv (dále MZA), nepublikované zápisy Františka Sušila a písně z tzv. guberniální sbírky písní a instrumentální hudby z Moravy a Slezska; viz soupis rukopisných pramenů.
3. Kramářská píseň *Kvilím po tobě, hrdličko* (Knihopis: K12416) z Vavákova návodu (1900: 41) je doložena ve sbírce ze Sadské, stejně jako parafráze Michnovy písně *Chtíc, aby spal, vinšovala* (Markl 1987: 468, 490; Novotná 1996: 134, 136; Navrátilová 2012: 366); tutéž parafrázi zaznamenává i Raškův kancionál sepsaný v Kněždubě u Strážnice roku 1774 (Smyčková 2017: č. 243).
4. Vavák (1900: 35) uvádí jednu sloku písně *Posvěť tohoto stolu, v Kristu umučeném, ať požíváme spolu v požehnání svatém* (text zatím není blíže identifikován).
5. EÚB A 576/60–66, Lhota u Dačic, 1930, zapsal Robert Smetana.
6. Starozákonní tematice svatebního repertoáru lze věnovat samostatnou studii. V Čechách je doložena například svatební funkce legendy *Šel jest Pán Bůh, šel do ráje* (ET 1937: 257, 411).
7. EÚB 534/1, [Horňácko], 1893, zapsal Martin Zeman; Kretz [1922]: notový záznam č. 1.
8. MZA G 11, *Sbírka rukopisů [Guberniální sbírka]*, karton 643, sign. 989/1, kniha 22, fol. 7v–8v, č. 22.
9. *Písníčky z Písem svatých vybrané a v nově vytištěné*. Hradec Králové: Daniel Kamenický, 1682.
10. EÚB A 999/46, Nová Lhota, 1958, zapsala Zdenka Jelínková.
11. EÚB A 1141/75, Ostravice, 1954, zpívala Veronika Matýsková, zapsali František Bonuš a Věra Šejvlová.
12. MZA G 11, *Sbírka rukopisů [Guberniální sbírka]*, karton 644, sign. 989/2, kniha 49, fol. 1r, č. 3 (B III: č. 828: kritika přepisu viz Vetterl 1994: 420); EÚB A 267/4 (Strání 1907).
13. MZA G 11, *Sbírka rukopisů [Guberniální sbírka]*, karton 644, sign. 989/2, kniha 49, fol. 1r, č. 6; EÚB A 124/35 (Kunčice 1907).
14. EÚB A 880/9, 17, 19, 28, 126, 127, 170, 171; EÚB A 380/3 a další zápisy z ústního podání.
15. *Nová píseň k proměnění stavu panenského*. Incipit: *Vále tobě, marný světe*. Nápevový odkaz: *Má známou notu*. Praha: František Pruša, [1779–1789]. Knihopis: K12374; *Nová píseň k proměnění stavu panenského*. Incipit: *Vale tobě, marný světe*. Bez nápevového odkazu. Skalica: Teslík a Neumann, [1896–1920].
16. *Nový zpěv k proměnění stavu panenského*. Incipit: *Vále tobě, marný světe*. Bez nápevového odkazu. Litomyšl: A. Augusta, 1858; EÚB E 19/1–19 [5].
17. Již v kramářském tisku z roku 1693 je tato píseň použita jako nápevový odkaz, musela být tedy na konci 17. století dobře známa (*Písně dvě vnově složené*. Incipit 1: *Poko, zdraví, požehnání staň se v tomto domu*. Nápevový odkaz: *Přešlechtile manželství*. Praha: Jiří Laboun st., 1693. Knihopis: K13296).
18. Tato verze vynechává starozákonní motivy a rozvíjí sloky o manželství jako svátosti (KSJ II: 276).
19. MZA G 11, *Sbírka rukopisů [Guberniální sbírka]*, karton 643, sign. 989/1, kniha 36, fol. 2r, 2v.
20. Zpívá se jako *Poko, zdraví, požehnání*. Knihopis: K13735, K13736 a další tisky.
21. *Jako Psáno jest v Mojžíšových knihách[ch]*; MHB/838. Smyčková 2017: 332–334.
22. Vavák 1900: 35; *Kratochvilné a velmi veselé svatební smlouvy* [1721–1780]: 4v.
23. Viz HTB, incipit *Otče náš všemohoucí, jenž vše živíš svou mocí*; MHB/632.
24. EÚB A 709/17 (Valašská Polanka, opis z farní kroniky); B II: č. 381 (Lipov); B III: č. 838 (Těšínsko); Kretz [1922]: č. 11 (Horňácko); EÚB A 1077/74 (Kuželov 1941).
25. Doposud nejstarší doložený tisk jsou *Písně dvě vnově složené. První při posvěcení neb bohobojném shledání pobožného přátelstva*. Incipit 1: *Poko, zdraví, požehnání*. Nápevový odkaz: *Přešlechtile manželství*. Praha: Jiří Laboun st., 1693. Knihopis: K13296; tisk z roku 1757 viz EÚB E 40/3.
26. EÚB A 357/1 (Čelčice 1905); A 8/2 (Vřesina 1909); A 380/39 (Kobeřice 1909); A 150/16 (Vrbice 1910) ad.
27. „U veselek lidu selského [...] při nesení koláčů a calty se stromem vykrášeným po jídlech na stůl se zpívá“ (Markl 1987: 469).
28. Doposud nejstarší je kramářský tisk 1701 Praha (Knihopis: K12066).
29. Doposud nejstarší je kramářský tisk 1659 Litomyšl.
30. Šteyer 1712: 1108; Škarpová 2015: 452; *Cithara Sanctorum* 1696–1971 (Augustínová 2011: 356–357).

31. Motiv „hostiny na oplátku“ je v lidové slovesnosti hojně rozšířený (Aarne – Thompson – Uther 2004: 470).
32. *Pobožná píseň o Nejsvětějším jménu Pána Ježíše*. Incipit: *Ježíši, drahé Jméno tvé jest krásný stromeček*. Bez nápěvového odkazu. Místo vydání není známo: tiskárna není známá, [1800–1850]; EÚB A 1507/57KT.
33. *Píseň svadební*. Incipit: *Kvílím po tobě, hrdličko*. Nápěvový odkaz: *Zpívá se jako: Vím já jeden stromeček*. Místo vydání není známo: nakladatel není známý, [1775–1820]. Knihopis: K12416.
34. MZA G 10, Sušil: *Materiál*, fol. 14.
35. MZA G 11, *Sbírka rukopisů [Guberniální sbírka]*, karton 643, sign. 989/1, kniha 36, fol. 2r.
36. EÚB, sign. A 880/126, Prostějov 1951, sběr Jan Poláček, zpívala Marie Rozsivalová (* 1863); přepis.

PRAMENY RUKOPISNÉ:

Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., pracoviště Brno, dokumentační a sbírkové fondy, sign. A 8, A 124, A 150, A 267, A 357, A 380, A 576, A 709, A 880, A 999, A 1077, A 1141; E 19, E 40.
 Liborčen, Ján. 1685. *Kancionál*. Turá Lúka. Sbírková knihovna, sign. K-24070, Vlastivědné muzeum Olomouc.
 Raška, Pavel. 1753. *Kancionál založený ke cti a chvále Pánu Bohu všemohoucimu*. Nová Lhota. Soukromé vlastnictví.

PRAMENY TIŠTĚNÉ:

B II – Bartoš, František (ed.). 1889. *Národní písně moravské, v nově nasbírané*. Brno: Matice moravská.
 B III – Bartoš, František – Janáček, Leoš (eds.). [1899–]1901. *Národní písně moravské v nově nasbírané*. Praha: Česká akademie císaře Josefa.
 Elsner, Jan Theofil. 1892. *Kancionál, to jest, Kniha žalmů i písní duchovních [...] podle Berlinského exempláře*. Brno: Karel Winiker.
 ET – Erben, Karel Jaromír. 1937 (1864). *Prostonárodní české písně a říkadla*. Ed. Jiří Horák. Praha: Evropský literární klub.
 Kamarýt, Josef Vlastimil (ed.). 1832. *České národní duchovní písně. Díl 2*. Praha: Jan Host. Pospíšil.
Kancionál český. 1559. Olomouc: Jan Günther.
 Koniáš, Antonín. 1727. *Citara Nového Zákona*. Hradec Králové: Václav Jan Tybělý.
Kratochvílné a velmi veselé svadební smlouvy. Příbram: [1721–1780].

PRAMENY ZVUKOVÉ:

CD *U chodníčka*. Dušan Holý a Jura Petřů. Aton 2017.

LITERATURA:

Adam, Adolf. 2001. *Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha: Vyšehrad.
 Aarne, Antti – Thompson, Stith – Uther, Hans-Jörg (eds.). 2004. *The Types of International Folktales*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
 Augustínová, Eva. 2011. *Cithara Sanctorum. Bibliografia*. Martin: Slovenská národná knižnica.
 Bartoš, František. 1892. *Moravská svatba*. Praha: František Šimáček.
 Cyterák, Josef. 1896. K svatebním obyčejům na Smíchovsku. *Český lid* 5 (1): 58–64.

Olšák, Jakub. 1765. *Kancionál celoroční*. Vsetín. Antonín Škarka – pozůstatek, inv. č. XI, Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha.
Sbírka rukopisů Františkova muzea Brno [Guberniální sbírka písní a instrumentální hudby]. 1819. Značka G 11, karton 643, sign. 989/1; karton 644, sign. 989/2, MZA Brno.
 Sušil, František [první polovina 19. století]. *Materiál k Moravským národním písním a zvykům*. Značka G 10, inv. č. 548, kniha 548, MZA Brno.

KSJ II – Bradáč, Vincenc (ed.). 1864. *Kancionál čili, Kniha duchovních zpěvů pro kostelní i domácí pobožnost. Díl 2*. Praha: Svatojánské dědictví.
 Lomnický z Budče, Šimon. 1580. *Písně nové na Evangelia svatá nedělní přes celý rok*. Staré Město Pražské: Jiří Melantrich z Aventýnu.
 Miškeřík, Jarek (ed.). 2010. *Horňácký zpěvník sedláckých*. Velká nad Veličkou: Obec Velká nad Veličkou.
 Salichová, Helena (ed.). [1917]. *Slezské lidové písně svatební a jiné z Kyjovic a okolí*. Zábřeh: nákladem vlastním.
 S III – Sušil, František. 1951 ([1853–1859]). *Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými*. 4. [ve skutečnosti 7.] vydání. Eds. Smetana, Robert — Václavková, Jaroslava. Praha: Vyšehrad.
 Šteyer, Matěj Václav. 1712. *Kancionál český*. Praha: J. K. Jeřábek. Knihopis: K15938.
 Vavák, František Jan. 1900. *Smlouvy a chvalitebné řeči svatební pro družbu a svatebčany*. Jindřichův Hradec: A. Landfras syn.

- Frolcová, Věra – Kosek, Pavel – Bočková, Hana – Holubová, Markéta – Slavický, Tomáš. 2022. *Má svou známou notu. Kramářské písně v ústní tradici Moravy a Slezska*. Brno: Host.
- Heroldová, Martina Marie. 2019. *Analýza repertoáru rukopisného kancionálu 18. století neznámé provenience*. Bakalářská práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Hladký, Antonín. 1920. *Selská svatba*. Brno: Sdružení venkovské omladiny.
- Holubová, Markéta. 2021. *Katalog kramářských tisků brněnského pracoviště Etnologického ústavu AV ČR*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i.
- Kouba, Jan. 2007. Lidová duchovní píseň. In: Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.). *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska, sv. 2. Věcná část A–N*. Praha: Mladá fronta. 481.
- Kouba, Jan. 1962. *Blahoslavův rejstřík autorů českobratrských písní a jeho pozdější zpracování*. (= Miscellanea musicologica XVII). Praha: Universita Karlova.
- Kretz, František. [1922]. *Slovácká svatba*. Uherské Hradiště: A. Kiesswetter.
- Kretzenbacher, Leopold. 1975. *Südost-Überlieferungen zum apokryphen „Traum Mariens“*. München: Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften.
- Markl, Jaroslav (ed). 1987. *Nejstarší sbírky českých lidových písní*. Praha: Supraphon.
- Navrátilová, Alexandra. 2012. *Namlouvání, láska a svatba v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad.
- Novotná, Jarmila. 1996. Folkloristické dílo Jana Vaváka. *Český lid* 83 (2): 121–138.
- Pajer, Jiří. 1986. *Marie Procházková (1886–1986), zpěvačka ze Strážnice*. Hodonín: Okresní kulturní středisko.
- Petrů, Jiří – Synek, František. 1995. *Slovácká svatba na kyjovském Dolňácku*. Praha: Folklorní sdružení České republiky.
- Pokorný, Ladislav. 1977. *Liturgika II. Dějiny liturgie v přehledu*. Praha: ČKCH.
- Popelka, Pavel. 2011. *Od věnečku k obálence aneb Co kdysi znamenala svatba na Uherskobrodsku a Moravských Kopanicích*. Uherský Brod: Muzeum Jana Amose Komenského.
- Pospíšil, Ctirad Václav. 2000. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. Praha: Krystal OP.
- Rušcin, Peter. 2023. A Few Notes on the Spread of the Song "Vímť já jeden stromeček jest krásná oliva" in Slovakia. *Bohemica litteraria* 26 (1): 171–189. <https://doi.org/10.5817/BL2023-1-10>
- Sehnal, Jiří. 1992. Český zpěv při mši. *Hudební věda* 29 (1): 3–15.
- Skořepová, Markéta. 2019. *Kramářské písně z Pelhřimovska*. Pelhřimov: Muzeum Vysočiny Pelhřimov.
- Slavický, Tomáš. 2022. Notové příklady. In: Frolcová, Věra et al. *Má svou známou notu. Kramářské písně v ústní tradici Moravy a Slezska*. Brno: Host. 555–570.
- Smetana, Robert. 1936. Píseň o Theofilovi v kramářských otiscích. *Časopis Vlastivědného spolku musejního v Olomouci* 49: 68–72.
- Smyčková, Kateřina. 2014. Prameny k lidovému zpěvu při mši v 17. a 18. století. *Hudební věda* 51 (1–2): 133–148.
- Smyčková, Kateřina (ed.). 2017. *Kancionál založený ke cti a chvále Pánu Bohu všemohoucímu (1774)*. Brno: Moravská zemská knihovna.
- Smyčková, Kateřina. 2022. Broadside Ballads as a Printed Medium and the Rise of Literacy. In: Fumerton, Patricia et al. (eds). *Czech Broadside Ballads as Text, Art, and Song in Popular Culture, ca. 1600–1900*. Amsterdam: Amsterdam University Press. 255–269. <https://doi.org/10.1515/9789048553341-015>
- Škarpová, Marie. 2007. Co víme a nevíme o recepci Michnovy písně *Nebeští kavalérové*. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. V. Řada literárněvědná bohemistická* 56. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity. 77–90.
- Škarpová, Marie. 2015. „Mezi Čechy, k pobožnému zpívání náchylnými“: Šteyerův Kancionál český, kanonizace hymnografické paměti a utváření katolické identity. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Toncrová, Marta. 1971. Veronika Matýsková a její písně. *Národopisná aktualita* 8 (4): 359–368.
- Toncrová, Marta (ed.). 2004. *František Lýsek. Písně z Lašska*. Brno: Etnologický ústav Akademie věd ČR.
- Toncrová, Marta (ed.). 2020. *Lidové písně z Brněnska*. Brno: Etnologický ústav Akademie věd ČR.
- Toncrová, Marta – Uhlíková, Lucie. 2019. Částečná ztráta paměti aneb o lidových duchovních písních českých zemí. In: Příbylová, Irena – Uhlíková, Lucie (eds.). *Od folkloru k world music. Hudba a spiritualita*. Náměšť nad Oslavou: Městské kulturní středisko. 9–33.
- Traxler, Jiří. 2007. Kramářská píseň. In: Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.). *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska, sv. 2. Věcná část A–N*. Praha: Mladá fronta. 427–430.
- Važanová, Jadranka. 2010. Svadobné nůty v kontexte slovenskej tradičnej kultúry. *Musicologica Slovaca* 1/27 (1): 7–45.
- Večerková, Eva. 2007. Svatební stromy. Příspěvek ke studiu obřadních artefaktů IV. *Folia Ethnographica* 41: 147–160.
- Veselská, Jiřina. 1982. *Soupis kramářských písní ve sbírce Okresního vlastivědného muzea ve Frýdku-Místku. Frýdek-Místek: Okresní vlastivědné muzeum*.
- Vetterl, Karel (ed.). 1994. *Guberniální sbírka písní a instrumentální hudby z Moravy a Slezska z roku 1819*. K tisku připravila Olga Hrabalová. Strážnice: Ústav lidové kultury.
- Vetterl, Karel – Hrabalová, Olga. 2003. *Nápěvy lidových písní z Moravy a Slezska a jejich základní melodické typy*. Brno: Etnologický ústav Akademie věd České republiky.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

HTB – *Hymnorum thesaurus Bohemicus. Databáze českých duchovních písní z tištěné kancionálové produkce 16.–18. století*. Dostupné z: <http://www.clavmon.cz/htb/>.

K – *Knihopis – soupis českojazyčných tisků do r. 1800*. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/>.

MHB *Melodiarium hymnologicum Bohemiae*. Dostupné z: <http://melodiarium.musicologica.cz/>.